

ΑΚΡΑ ΔΕΞΙΑ ΚΑΙ ΕΞΤΡΕΜΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ: ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΜΙΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΑΦΕ

Οι πρόσφατες ευρωεκλογές, οι οποίες στη χώρα μας συνέπεσαν με τις δημοτικές και περιφερειακές εκλογές, σηματοδότησαν έναν νέο πολιτικό χάρτη για το ευρωπαϊκό οικοδόμημα· η άνοδος των ακροδεξιών κομμάτων σε αρκετές χώρες της Ευρώπης ίσως να σηματοδοτεί το τέλος του τρίτου κύματος της άκρας δεξιάς¹ και την έναρξη ενός τέταρτου, με εκλογικά εδραιωμένα πλέον ακροδεξιά κόμματα αλλά και τις εξτρεμιστικές εκφάνσεις τους. Οι εξελίξεις αυτές, απασχολούν έντονα τη δημόσια συζήτηση τόσο στην Ελλάδα όσο και στην υπόλοιπη Ευρώπη, και στο επίκεντρο της κουβέντας τίθενται όχι μόνο οι αιτίες ανόδου τέτοιων φαινομένων αλλά και οι πολιτικές για την αντιμετώπισή τους. Μια ανάλογη συζήτηση διεξήχθη στις 11 Ιουνίου 2014, στο βιβλιοπωλείο Free Thinking Zone (FTZ), με τη συμμετοχή του Ηλία Νικολακόπουλου (καθηγητής ΕΚΠΑ), της Βασιλικής Γεωργιάδου (αναπληρώτρια καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου), του Θάνου Δημάδη (προϊστάμενος πολιτικού ρεπορτάζ Alpha), του Πάνου Κολιαστιάση (πολιτικός αναλυτής ΙΣΤΑΜΕ) και τον συντονισμό της Μαρίας Ψαρρά (δημοσιογράφος εφημ. Έθνος), με αφορμή τις πρόσφατες εκλογές. Επιπλέον, από τις εκδόσεις Πόλις κυκλοφορεί πλέον και στα ελληνικά το βιβλίο *Ο δεξιός εξτρεμισμός στην Ευρώπη*, το οποίο είχε εκδοθεί αρχικά στα γερμανικά και στα αγγλικά υπό την αιγίδα του Friedrich Ebert Stiftung. Στο παρόν

Η Αναστασία Καφέ είναι υποψήφια διδάκτωρ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου και επιστημονικός συνεργάτης του ΚΓΕ. (ankafe@kpe-panteion.gr)

κείμενο επιχειρείται η σύνοψη των αναλύσεων και των συμπερασμάτων που παρουσιάστηκαν τόσο στη συζήτηση όσο και στο βιβλίο, με στόχο να αναδειχθούν τα βασικά χαρακτηριστικά των ακροδεξιών κομμάτων στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στην Ελλάδα, αλλά και να παρουσιαστούν οι στρατηγικές αντιμετώπισης του ακροδεξιού εξτρεμισμού που έχουν εφαρμοστεί σε διάφορες χώρες.

Οι κομματικές εκφάνσεις της άκρας δεξιάς

Στο βιβλίο για τον δεξιό εξτρεμισμό στην Ευρώπη γίνεται μία αξιολογή προσπάθεια για τη συνολική κατανόηση του φαινομένου αλλά και μία εποικοδομητική συζήτηση για τις στρατηγικές αντιμετώπισής του σε επίπεδο δημόσιων πολιτικών. Έτσι, στο πρώτο μέρος του βιβλίου, εκτός από την αναλυτική θεωρητική ανάδειξη του ακροδεξιού φαινομένου, τα κριτήρια διαχωρισμού του και τις διαφορετικές φάσεις/κύματα εμφάνισής του, παρουσιάζονται ξεχωριστές περιπτώσεις χωρών και συγκεκριμένα, η εμφάνιση και η πορεία του ακροδεξιού φαινομένου σε κάθε μία από αυτές. Στα υπόλοιπα δύο μέρη του βιβλίου ακολουθεί η συζήτηση για τις δημόσιες πολιτικές, τόσο με την αξιολόγηση των ήδη εφαρμοσμένων προγραμμάτων για την αντιμετώπιση εξτρεμιστικών τάσεων όσο και με τον σχεδιασμό νέων πολιτικών προτάσεων ή τη βελτίωση των ήδη εφαρμοσμένων πολιτικών.

Αναλυτικότερα, ο Michael Minkeberg θεωρεί ότι αφετηρία οποιασδήποτε μελέτης θα πρέπει να είναι η σαφής εννοιολόγηση του φαινομένου και γι' αυτόν τον λόγο ξεκινά την ανάλυσή του με τον ορισμό της άκρας δεξιάς, την οποία ορίζει ως προσπάθεια «ανάκλησης ή καταπολέμησης του εκσυγχρονισμού μέσω κριτηρίων συμπερίληψης ή αποκλεισμού από την κοινότητα». Η ακροδεξιά σκέψη αντιλαμβάνεται την κοινωνική ομοιογένεια με κριτήρια την εθνότητα, την κουλτούρα, τη θρησκεία και σε ορισμένες περιπτώσεις το φύλο. Ο συγγραφέας ταξινομεί τα ακροδεξιά κόμματα με δύο κριτήρια: σύμφωνα με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται την κοινωνική ομοιογένεια και σύμφωνα με τον τρόπο οργάνωσής τους. Έτσι, διακρίνονται τα αυταρχικά-φασιστικά κόμματα, τα εθνοκεντρικά-ρατσιστικά, τα λαϊκιστικά και τα θρησκευτικά-φονταμενταλιστικά. Επιπλέον, η οργανωτική τους μορφή δεν είναι ενιαία, καθώς δεν κατορθώνουν όλα να λειτουργήσουν με τη μορφή κόμματος, αλλά υπάρχουν και οι οργανώσεις κοινωνικών κινημάτων και οι διάφοροι χώροι υποκοουλτούρας που δρουν ανεξάρτητα.

Στην παραπάνω ταξινόμηση αντιστοιχούν και οι κομματικοί σχηματισμοί ή ομάδες που αναφέρονται στις μελέτες περίπτωσης του συγκεκριμένου συλλογικού τόμου. Το NPD στη Γερμανία αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση της αυταρχικής και φασιστικής δεξιάς, υιοθετώντας μάλιστα και αρκετά στοιχεία του ναζισμού, όπως η βιολογική ανωτερότητα της φυλής. Ακραία αντι-συστημικό και

υπέρ της βίαιης επιβολής, το NPD δηλώνει την ευθεία αντίθεσή του με το Σύνταγμα της Γερμανίας, ενώ η συνεργασία του με διάφορες ομάδες το καθιστά πιο ακραίο και βίαιο. Αντίστοιχα, το Jobbik στην Ουγγαρία είναι ακραία αντισημιτικό και ρατσιστικό κόμμα, ωστόσο δεν διαφοροποιείται από τα υπόλοιπα ακροδεξιά κόμματα σε οικονομικά ζητήματα, στην αντιμεταναστευτικότητα και στον κοινωνικό-πολιτικό συντηρητισμό. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της χώρας είναι ο μεγάλος πληθυσμός των Ρομά, κατά των οποίων στρέφεται με μένος το Jobbik. Στη Ρουμανία, η άκρα δεξιά είναι πλέον περιθωριακή, καθώς η εκλογική της παρουσία έχει συρρικνωθεί, ωστόσο υπάρχουν αρκετά κόμματα με ακροδεξιά ρητορική και πρακτικές. Τα κύρια χαρακτηριστικά τους είναι ο εθνικισμός και ο νατιβισμός, η εθνική καθαρότητα έναντι εθνοτικών ομάδων, όπως οι Ρομά. Ο Radu Cîrșoies τονίζει τον ρόλο της ορθόδοξης εκκλησίας στην εδραίωση τέτοιων αντιλήψεων στη Ρουμανία, καθώς στον ορθόδοξο εκκλησιαστικό λόγο το κράτος ταυτίζεται με το ορθόδοξο χριστιανικό έθνος. Στην ίδια κατηγορία μπορεί να καταταγεί και η ελληνική περίπτωση με τη Χρυσή Αυγή. Όπως τονίζει η Βασιλική Γεωργιάδου, η Χρυσή Αυγή ανήκει στις περιπτώσεις κομμάτων που μετεξελίχθηκαν μέσω κινηματικών οργάνωσεων, αφού αρχικός της στόχος ήταν η ιδεολογική δικαίωση των αρχών του εθνικοσοσιαλισμού. Έτσι, ενώ ως κίνημα είχε ήδη συσταθεί από τις αρχές της δεκαετίας του '80, συμμετέχει στις εκλογές μόλις το 1994 (ευρωεκλογές). Παρ' όλα αυτά, δεν παύει να υπερασπίζεται τη φυλετική ομοιογένεια του έθνους και δεν διστάζει να επιδοθεί σε έναν βίαιο και επιθετικό ακτιβισμό με βασικό στόχο τους μετανάστες. Τέλος, και η Ιταλία με το MSI και την AN ανήκει στην κατηγορία των χωρών στις οποίες η άκρα δεξιά έχει φασιστικά, ρατσιστικά και εθνικιστικά χαρακτηριστικά. Ωστόσο, όπως μας εξηγεί ο Roberto Chiarini, η ιταλική δεξιά είχε πάντοτε στενούς δεσμούς με την άκρα δεξιά και αυτή η «στρατηγική απορρόφησης»² δεν άφησε ελεύθερο πεδίο δράσης στους ακροδεξιούς σχηματισμούς που κατέρχονταν στις εκλογές.

Στη δεύτερη ομάδα κομμάτων, σύμφωνα με την ταξινόμηση του Minkeberg, στην εθνοκεντρική και ρατσιστική δεξιά, εκτός των άλλων, ανήκει η Ιταλία με τη Λίγκα του Βορρά, η Πολωνία με το KPN-SN και η Ουγγαρία με το MIEP. Πρόκειται για κόμματα που εστιάζουν τη ρητορική τους στην εθνική ομοιογένεια και είναι κυρίως αντιμεταναστευτικά. Σε αυτή την περίπτωση, ο ρατσισμός απέναντι στους «ξένους» περιορίζεται στα εθνοτικά χαρακτηριστικά και όχι σε βιολογικές διαφορές, όπως στην περίπτωση των φασιστικών αντιλήψεων. Η Πορτογαλία διεκδικεί την εκπροσώπησή της στην πρώτη ομάδα των αυταρχικών κομμάτων με την υπερ-εθνικιστική MAN και τις υπόγειες σχέσεις της με τους Skinheads, η οποία όμως είχε σύντομη παρουσία στην πορτογαλική πολιτική σκηνή. Ωστόσο, από

τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και έπειτα, με την εμφάνιση του PNR, ανήκει στην κατηγορία των χωρών στις οποίες η άκρα δεξιά εμφανίζει στοιχεία λαϊκισμού και εθνικισμού με έντονα αντιμεταναστευτικά χαρακτηριστικά. Στην ίδια κατηγορία, μεταξύ εθνικισμού, αντιμεταναστευτικότητας και λαϊκισμού ανήκει και το Svoboda, το ακροδεξιό κόμμα της Ουκρανίας, το οποίο παρουσίασε και εκλογική άνοδο στις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις. Μάλιστα, όπως τονίζει η Mridula Ghosh, το Svoboda, μετά τις τελευταίες εξελίξεις και την κρίση στο Κίεβο μεταξύ φιλοευρωπαϊκών και φιλωρώσων, μετρίασε την ακροδεξιά του ρητορική και σε κάποιες περιπτώσεις συνεργάστηκε και με ακτιβιστές της Αριστεράς στα πλαίσια του φιλευρωπαϊκού κινήματος πολιτών που δημιουργήθηκε στην Ουκρανία.

Τέλος, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των κομμάτων και την τυπολογία του Minkeberg, η Πολωνία, με διαφορετικούς κομματικούς σχηματισμούς κάθε φορά, εκπροσωπείται από λαϊκιστικά και θρησκευτικά-φονταμενταλιστικά κόμματα. Η ισχυρή παρουσία της Καθολικής Εκκλησίας και η εθνικιστική ιδεολογία που προωθούσε μέσω της πεποίθησης ότι «οι Πολωνοί είναι Καθολικοί», δεν άφηνε κανένα περιθώριο επιβίωσης σε άλλη εθνοτική ή θρησκευτική μειονότητα και κυρίως στους Εβραίους. Αυτή την αντίληψη οικειοποιήθηκαν οι ακροδεξιές οργανώσεις, ωστόσο η ευλαβική υποστήριξή της και από το κομμουνιστικό καθεστώς συνέβαλε στη διάδοση του αντισημιτισμού σε ολόκληρη την πολωνική κοινωνία. Οι εκλογικές επιτυχίες των ακροδεξιών κομμάτων και η συμμετοχή τους στους κυβερνητικούς συνασπισμούς μετρίασαν τις πρακτικές και τις αντιλήψεις τους, παρ' όλα αυτά περιθωριακές εξωκοινοβουλευτικές ομάδες δρουν και σήμερα στην Πολωνία και σε κάποιες περιπτώσεις είναι αρκετά βίαιες.

Το εκλογικό κοινό της άκρας δεξιάς

Όπως γίνεται αντιληπτό, από τις αναλύσεις που παρουσιάζονται στον εν λόγω συλλογικό τόμο, η ανάλυση εστιάζει στην πλευρά της προσφοράς, δηλαδή στα χαρακτηριστικά των κομμάτων και στις πολιτικές ευκαιρίες που αυτά είχαν προκειμένου να αναρριχηθούν στην πολιτική σκηνή. Είδαμε ότι κοινά χαρακτηριστικά της παρουσίας της άκρας δεξιάς σε κάθε μία από αυτές τις χώρες είναι η ξενοφοβία και η ισλαμοφοβία, ο αντισυστημισμός, ο εθνικισμός, ο αντιευρωπαϊσμός, η βία, η μισαλλοδοξία απέναντι σε κοινωνικές ομάδες όπως οι Ρομά, οι ομοφυλόφιλοι και γενικά οτιδήποτε είναι διαφορετικό. Εκτός, όμως από τις αναλύσεις της προσφοράς, στη διεθνή βιβλιογραφία για τη μελέτη της άκρας δεξιάς³ διακρίνονται και οι αναλύσεις της ζήτησης, δηλαδή των ψηφοφόρων αυτών των κομμάτων, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και τα κίνητρα ψήφου. Στο μοναδικό κείμενο αυτού του τόμου, στο οποίο γίνεται η ανάλυση της ψήφου προς την άκρα δεξιά, είναι σε αυτό

της Βασιλικής Γεωργιάδου για τη Χρυσή Αυγή. Σε συνδυασμό με τη συζήτηση που ακολούθησε στο FTZ, μπορούμε να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα για την ακροδεξιά ψήφο στην Ελλάδα στις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις.

Η Γεωργιάδου, η οποία έχει μελετήσει διεξοδικά το φαινόμενο Χρυσή Αυγή (σε συνεργασία με τη Λαμπρινή Ρόρη), τόσο με επιτόπια παρατήρηση στο δημοτικό συμβούλιο του Δήμου Αθηναίων μετά την εκλογή του Ν. Μιχαλολιάκου όσο και με συνεντεύξεις στον Άγιο Παντελεήμονα και γενικότερα με ψηφοφόρους και υποστηρικτές της ΧΑ, υποστηρίζει ότι η ψήφος προς τη ΧΑ αντλεί δυνάμεις της παραδοσιακής δεξιάς, δυνάμεις οι οποίες είχαν παραμείνει πιστές στη ΝΔ μέχρι και το 2009, περίοδο κατά την οποία η ΝΔ παρέμενε προσανατολισμένη ιδεολογικά στον μεσαίο χώρο. Με άλλα λόγια, παρατηρεί μια σταθερή ροή δυνάμεων από τη ΝΔ προς τη ΧΑ που διαπιστώθηκε και στον Δήμο Αθηναίων με τη διαρροή ψήφων από τον Νικήτα Κακλαμάνη προς τον Ηλία Κασσιδιάρη, σύμφωνα με τα στοιχεία του Ερευνητικού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Στην ίδια συζήτηση, ο Ηλίας Νικολακόπουλος κάνοντας μια ανάλυση για το κοινωνικό-δημογραφικό προφίλ των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής, με βάση τα στοιχεία του exit poll των πρόσφατων ευρωεκλογών, υποστηρίζει ότι οι ψηφοφόροι της ΧΑ είναι νέοι αλλά και μέσης ηλικίας, άνδρες, μεσαίου μορφωτικού επιπέδου. Σε συνέχεια της ανάλυσης του κοινωνικό-δημογραφικού προφίλ αυτών των ψηφοφόρων, η Γεωργιάδου θεωρεί ότι σε αντίθεση με αυτό που υποστηρίζεται σε ένα κομμάτι της διεθνούς βιβλιογραφίας, δεν είναι τα χαμηλά και ασθενέστερα οικονομικά στρώματα της ελληνικής κοινωνίας που την υποστηρίζουν αλλά περισσότερο εκείνες οι επαγγελματικές ομάδες που έχουν πληγεί από την κρίση, αντιμετωπίζουν την εργασιακή επισφάλεια, χωρίς ωστόσο να έχουν αποδυναμωθεί εντελώς. Αυτό το επιχείρημα ενισχύεται από την αύξηση των ποσοστών της ΧΑ στους αγρότες και τους συνταξιούχους στις τελευταίες εκλογές, καθώς αυτοί αποτέλεσαν στόχο των δημοσιονομικών μέτρων που επιχείρησε η κυβέρνηση να επιβάλλει μετά τις βουλευτικές εκλογές του 2012. Αυτή η ψήφος «τιμωρίας» που διοχετεύεται προς τη ΧΑ επιβεβαιώνεται και από τη γεωγραφική διασπορά, σύμφωνα με τον Νικολακόπουλο, καθώς εκτείνεται από τα παραδοσιακά κάστρα της Δεξιάς, όπως Λακωνία, Αργολίδα, Κορινθία και στις λαϊκές συνοικίες της Αττικής (Μάνδρα, Ελευσίνα, Ασπρόπυργος, Νίκαια, Κερατσίνι).

Τέλος, όσον αφορά στο εκλογικό σώμα και στη συνειδητή ψήφο προς τη ΧΑ, κατά τον Νικολακόπουλο, αυτή η ψήφος στις πρόσφατες διπλές εκλογές ήταν αρκετά συνεκτική. Δηλαδή, παρόλο που οι εκλογές αυτές ήταν «δεύτερης τάξης», με διαφορετικής βαρύτητας διακυβεύματα

από αυτά των εθνικών εκλογών και της σημασίας των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και των προσώπων που καλούνται να τις διαχειριστούν στο μικρο-επίπεδο ενός δήμου ή μιας περιφέρειας, η Χρυσή Αυγή κατάφερε να αυξήσει την εκλογική της δυναμική. Παρ' όλα αυτά, η συνεκτικότητα ίσως να μην είναι δυνατό να μετρηθεί ακόμη, καθώς η δυναμική της ΧΑ καταγράφεται μόνο στις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις (από τις δημοτικές εκλογές του 2010) και η συγκυρία της κρίσης δεν ευνοεί τους συνεκτικούς δεσμούς με τα κόμματα. Άλλωστε, όπως υποστηρίζει η Γεωργιάδου, το εκλογικό σώμα της ΧΑ δεν είναι ομοιογενές και μπορεί να διακριθεί σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες: στους κομματικά ταυτισμένους που έχουν και μια ιδεολογική συμφωνία με τη ΧΑ και που σύμφωνα με τα στοιχεία από τις εκλογές του 2012, αποτελούν και το μεγάλο τμήμα των ψηφοφόρων της (περίπου το 1/2 του συνόλου!), στους ευκαιριακούς ή διαμαρτυρόμενους, δηλαδή ψηφοφόρους που χρησιμοποιούν την ψήφο τους προς τη ΧΑ προκειμένου να εκφράσουν τα αισθήματα δυσαρέσκειας, δυσπιστίας και τιμωρίας απέναντι στο πολιτικό σύστημα, και στους δυνητικούς ψηφοφόρους, δηλαδή αυτούς που δεν ψήφισαν ΧΑ, αλλά συμφωνούν με κάποιες από τις απόψεις και δράσεις της και δεν αποκλείεται να ψηφίσουν στο μέλλον. Συνοψίζοντας, για το εκλογικό κοινό της ΧΑ, μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι παρόλο που η ικανή συνθήκη της οικονομικής κρίσης έχει επιδράσει καταλυτικά στη μεταβλητότητα των εκλογικών σταθερών και στην ενίσχυση της «τιμωρητικής ψήφου» προς κάθε κατεύθυνση, η ιδεολογική συνάφεια και συνεκτικότητα της ψήφου προς την άκρα δεξιά, όπως δείχνουν τα τελευταία δεδομένα, συμπληρώνεται από την αναγκαία συνθήκη της οργανωτικής εξακτίωσης της ΧΑ,⁴ που δεν πρέπει να παραβλέπεται, κυρίως κατά τον σχεδιασμό του στρατηγικού πλαισίου αντιμετώπισης της.

Οι στρατηγικές αντιμετώπισης

Αυτό που είναι χρήσιμο και αναγκαίο να συγκρατήσουμε από αυτές τις αναλύσεις, είναι ότι τόσο αυτές της προσφοράς όσο και αυτές της ζήτησης καθίστανται αναγκαίες στην αναζήτηση στρατηγικών αντιμετώπισης του ακροδεξιού φαινομένου και των εξτρεμιστικών συνδηλώσεών του. Η οργανωτική δομή των κομμάτων αυτών καθώς και η στρατηγική προσέγγισης των ψηφοφόρων τους, σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά των ψηφοφόρων αλλά και των μελών τους, αποτελούν χρήσιμες πληροφορίες στη διάθεση του σχεδιασμού δημόσιων πολιτικών που έχουν στόχο την υπεράσπιση και ενδυνάμωση της δημοκρατίας και των αρχών της. Γιατί η απειλή του πολιτεύματος είναι η βασική απειλή των εξτρεμιστών και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο σχεδιάστηκαν εξαρχής μέτρα αντιμετώπισης τέτοιων φαινομένων. Ο Μεσοπόλεμος και η φασιστική ιδεολογία που είχε επικρατήσει στην Ευρώπη εκείνη την πε-

ρίοδο στάθηκαν η αφετηρία λήψης τέτοιων μέτρων και μάλιστα η στρατηγική θέσπισής τους διέπει διαχρονικά τον σχεδιασμό ανάλογων πολιτικών.⁵

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση του ακροδεξιού εξτρεμισμού, κρίθηκε αναγκαία σε μεμονωμένες περιπτώσεις χωρών, στις οποίες το πρόβλημα ήταν έντονο μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και τη δημοφιλή φασιστικών αντιλήψεων, όπως στη Γερμανία και στην Αυστρία. Η λογική των μέτρων αυτών διακρίνεται ανάλογα με τον χρονικό ορίζοντα επιρροής και δράσης τους, αλλά και από την κατασταλτική ή μη φύση τους, χωρίς να αποκλείονται αλληλοσυμπληρώσεις (βλ. Πίνακα 1). Η απαγόρευση ακροδεξιών οργανώσεων από το συνταγματικό δικαστήριο της Γερμανίας εξακολουθεί να είναι αμφισβητούμενη, καθώς αρκετοί υποστηρίζουν ότι οδηγεί στην περαιτέρω ριζοσπαστικοποίηση αυτών των οργανώσεων. Παρ' όλα αυτά, η πρακτική στη Γερμανία μέχρι τώρα δείχνει ότι οι απαγορεύσεις έχουν καταφέρει να μετριάσουν τον δυναμισμό και την ελκυστικότητα αυτών των ομάδων, αλλά τονίζεται η ανάγκη συνέχειας αυτών των πολιτικών ώστε να είναι αποτελεσματικές στον χρόνο. Αντίστοιχη συζήτηση έχει αναπτυχθεί και στην Αυστρία. Τόσο η Γερμανία όσο και η Αυστρία, μετά από το εθνικοσοσιαλιστικό παρελθόν τους, ενσωμάτωσαν στη νομολογία τους και στο Σύνταγμά τους, πολιτικές απαγόρευσης αναβίωσης εθνικοσοσιαλιστικών ομάδων. Ωστόσο, γίνεται φανερό ότι το ιστορικό εθνικοπολιτικό πλαίσιο είναι αυτό που οδήγησε αυτές τις χώρες στην επιβολή κατασταλτικών μέτρων, όπως η απαγόρευση λειτουργίας συγκεκριμένων κομμάτων. Στη Νορβηγία, η λογική των μέτρων διέπεται από έναν μακροπρόθεσμο ορίζοντα και χαρακτηρίζεται από έναν πιο ήπιο τόνο, καθώς σημαντικός ρόλος έχει ανατεθεί στην κοινωνία πολιτών, τις τοπικές αρχές, την αστυνομία, το σχολείο, τους γονείς, οι οποίες έχουν σχηματίσει ένα δίκτυο προστασίας στην έκθεση σε ακροδεξιά αντιλήψεις και πρακτικές με έμφαση στην επιμόρφωση και ενημέρωση των πολιτών.

Πίνακας 1. Στρατηγικές αντιμετώπισης του εξτρεμισμού

Η φύση των μέτρων	κατασταλτική ήπια	Ο χρονικός ορίζοντας της στόχευσης	
		βραχυπρόθεσμα	μακροπρόθεσμα
		καταπολέμηση ενσωμάτωση	εξυγίανση επιμόρφωση

Πηγή: Capocchia, *Defending Democracy Reactions to Extremism in Interwar Europe*, ό.π., σ. 49.

Ειδικότερα, στη συζήτηση για τη λήψη μέτρων αντιμετώπισης του ακροδεξιού εξτρεμισμού και πιο συγκεκριμένα για το πρόγραμμα XENOS, το οποίο παρουσιάζεται στον τόμο και εφαρμόζεται τα τελευταία χρόνια στη Γερ-

μανία, είναι χρήσιμο να τονιστεί ότι απευθύνεται σε μέλη ακροδεξιών οργανώσεων και στηρίζεται στη δυνατότητα ο εργασιακός χώρος του μέλους να διαδραματίσει θετικό ρόλο στην έξοδο του συγκεκριμένου μέλους από την ακροδεξιά οργάνωση. Εδώ, ωστόσο, πρέπει να ληφθεί υπόψη το στίγμα που συνεπάγεται η ενημέρωση του εργασιακού περιβάλλοντος για τις πολιτικές πεποιθήσεις και δραστηριότητες του εργαζόμενου, όπως επίσης και η διαθεσιμότητα του εργοδότη να συνεργαστεί με την αντίστοιχη ομάδα προκειμένου να διευκολύνει την απομάκρυνση του συγκεκριμένου εργαζόμενου από την ακροδεξιά οργάνωση. Αντίστοιχα, στην περίπτωση των ανέργων μελών ακροδεξιών οργανώσεων, η λογική του προγράμματος προϋποθέτει τη συνεργασία των κρατικών δομών για την ανεύρεση απασχόλησης, αλλά προπάντων την ισχυρή επιθυμία του ανέργου να διασπάσει τους δεσμούς του με την ακροδεξιά οργάνωση.

Αυτό, όπως τονίζει και η Petra Boumaiza, υποκρύπτει μια διάκριση μεταξύ των ανέργων μελών ακροδεξιών οργανώσεων, για τους οποίους θα πρέπει να ληφθεί ειδική μέριμνα και στους υπόλοιπους ανέργους, στους οποίους δεν δίνεται η αντίστοιχη ευκαιρία. Επιπλέον, αξίζει να σημειώσουμε ότι η προσέγγιση νέων ανέργων υποδηλώνει και την άμεση παραδοχή ότι οι άνεργοι και περιθωριακοί (underdogs) είναι η κύρια δεξαμενή μελών αυτών των οργανώσεων, κάτι που δεν έχει αποδειχτεί εμπειρικά, τουλάχιστον για την περίπτωση της Ελλάδας, καθώς δεν υπάρχουν στοιχεία για τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά της οργανωτικής δομής της ΧΑ. Άλλο ένα στοιχείο που χρήζει προβληματισμού είναι η υπόθεση της άμεσης συσχέτισης της ανεργίας με τον ριζοσπαστισμό και τον εξτρεμισμό, υπόθεση που επίσης δεν επαληθεύεται από τη μελέτη της κοινωνιολογίας της ψήφου της άκρας δεξιάς και των ανέργων ειδικότερα, τουλάχιστον για το σύνολο των ανέργων ή το σύνολο των μελών αυτών των κομμάτων, καθώς οι προσδιοριστικοί παράγοντες για μια τέτοια συμπεριφορά είναι πολλαπλοί και διαφορετικοί σε κάθε περίπτωση.⁶

Εν κατακλείδι, όπως γίνεται κατανοητό από τη μελέτη της άκρας δεξιάς στις διαφορετικές χώρες της Ευρώπης, όπου η άκρα δεξιά κερδίζει εκλογικό έδαφος, τα χαρακτηριστικά της δεν διαφέρουν πολύ από χώρα σε χώρα. Η αντιμεταναστευτικότητα και η υπεράσπιση της εθνικής καθαρότητας, η ισλαμοφοβία και ο εθνικισμός, η αντισυστημικότητα και ο αντιευρωπαϊσμός, η μισαλλοδοξία και σε αρκετές περιπτώσεις η βία απέναντι σε κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, όπως οι Ρομά ή οι ομοφυλόφιλοι, απο-

τελούν τον βασικό κορμό του ιδεολογήματος των ακροδεξιών κομμάτων, τα οποία στη συγκυρία ορισμένων έκτακτων περιστάσεων (πόλεμοι, οικονομική κρίση) επιδίδονται σε εξτρεμιστικές συμπεριφορές. Τώρα, περισσότερο από κάθε άλλη στιγμή, είναι επιτακτική η ανάγκη αντιμετώπισης τέτοιων φαινομένων, ενώ η συνειδητοποίηση του προβλήματος από διεθνείς οργανισμούς, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθιστά μια τέτοια αντιμετώπιση πιο εύκολα επιτεύξιμη. Η διεθνής πρακτική σε ανάλογες περιπτώσεις από τις χώρες που αντιμετώπισαν το συγκεκριμένο πρόβλημα πολύ νωρίτερα είναι χρήσιμη, αλλά δεν θα πρέπει να θεωρείται πανάκεια, καθώς το εθνικό πλαίσιο και η συγκυρία καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό και το είδος του προβλήματος. Η επιστημονική έρευνα μπορεί να προσφέρει πολλά σε αυτό το θέμα· ο σαφής προσδιορισμός του προβλήματος, ο εντοπισμός των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του ακροδεξιού εξτρεμισμού και οι αιτίες που τον καθιστούν ελκυστικό για μια μερίδα πολιτών, θα πρέπει να είναι ο πρώτος στρατηγικός στόχος της δημόσιας πολιτικής. Έπειτα, η συνεργασία των κρατικών δομών με την κοινωνία πολιτών (ΜΚΟ, Εκκλησία, συνδικάτα, μέσα ενημέρωσης κλπ.) είναι απαραίτητη για την εφαρμογή οποιασδήποτε πολιτικής. Μαγικές λύσεις δεν υπάρχουν, απαιτείται επίμονη δουλειά και αгаσθή συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων προκειμένου το ακροδεξιο φαινόμενο να περιθωριοποιηθεί και εντέλει να εξαλειφθεί.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Βασιλική Γεωργιάδου, *Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συναίρεσης. Δανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ελβετία, Αυστρία, Γερμανία, Καστανιώτης*, Αθήνα 2008.
- 2 Βασιλική Γεωργιάδου, «Η εκλογική άνοδος της Χρυσής Αυγής. Ψήφος-ρεβάνς των επισφαλών και νέες πολιτικές ευκαιρίες», στο Γιάννης Βούλγαρης / Ηλίας Νικολακόπουλος (επιμ.), *2012: ο διπλός εκλογικός σεισμός*, Θεμέλιο, Αθήνα 2014.
- 3 Mudde Cas, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press, Ν. Υόρκη 2007.
- 4 Dinas Elias / Vassiliki Georgiadou / Iannis Konstantinidis / Lamprini Rori, «From Dusk to Dawn: Local Party Organization and Party Success of Right-wing Extremism», *Party Politics* DOI: 1354068813511381 (2013).
- 5 Giovanni Capocchia, *Defending Democracy Reactions to Extremism in Interwar Europe*, The Johns Hopkins University Press, Βαλτιμόρη-Λονδίνο 2005.
- 6 Καφέ Αναστασία / Γιάννης Τσίρμπας, «Κρίση, ανεργία και πολιτική μέσα από τη βιογραφική προσέγγιση», *Γεφυρώνοντας τις γενιές: διεπιστημονικότητα και ιστορίες ζωής στον 21ο αιώνα. Προφορική ιστορία και ιστορίες ζωής στις κοινωνικές επιστήμες. Πρακτικά συνεδρίου (25-27 Μαΐου 2012)*, Ένωση Προφορικής Ιστορίας, Βόλος 2013, σ. 255-269.